

ния. Ив. Радев му отделя място в своята „Столица на оцелелите“, но преди всичко с оглед на подготовената от обстоятелствата, но осуетена от смъртта среща между двамата заслужили „драмописци“, която би могла да доведе до помирение и възобновяване на старото приятелство.

Ив. Радев желае това помирение, така както, подобно на всеки българин, жадува помирението между Ботев и Л. Каравелов. В подобна ситуация мнозина изследвачи са предпочитали да приглушат конфликта и да представят като реално предполагаемото помирение. Ив. Радев постъпва по по-друг начин, той не премълчава горчивата истина, споделя резервите си спрямо единствения документ, потвърждаващ помирението на Ботев и Каравелов (спомените на четника Свещаров), и изповядва законната си вяра, че прегръдката до кораба „Радецки“ трябва да е достоверна, че Друмев и Войников също биха се прегърнали в двора на Лясковската семинария.

Разбира се, подобни картини имат място преди всичко в есеистиката и публицистиката. Те отговарят на стила и патоса на книги като „Столица на оцелелите“. Защото навсякъде Ив. Радев не ни съобщава факти, а се вълнува от техните мотиви, от човешката психология, която се крие зад тях. И винаги се стреми да потърси връзката с днешния ден. Това също е едно от силните качества на книгата. И все пак, струва ми се, че на места авторът прекалено директно вижда днешните измерения и отзвучи от миналите събития, прекалено често ни говори за паметни плочи, поставени или не, за възстановяването на исторически сгради и пр. Не че всичко това не е важно, напротив. На някого то дори може да се стори най-съществено в „Столица на оцелелите“. Но според мен то отвежда в друга посока, приближава се до репликите, които често четем по вестниците. Сами по себе си те са необходим жанр, особено когато не се превръщат във форма на себеизява за авторите си. Струва ми се обаче, че подобни отклонения не винаги стоят добре редом с високата проблематика, която Ив. Радев разглежда.

„Столица на оцелелите“ е книга — размисъл за един от възловите моменти в нашата история, за съдбата на интелегента, за душевността на българина. Ярко и без ретуш тя ни рисува образите на четирима духовни и политически водачи на българския народ от времето, когато се поставят темелите на свободна България. Редом с Л. Каравелов, Ст. Стамболов, П. Р. Славейков, В. Друмев при нас застават и мнозина от по-скромните им съвременници, изкушавам се да спомена още имената на П. Бобеков и опълченския ефрейтор, оставил ни интересен дневник, Панайот Типографов. Наред с неизбежните имитации в литературата ни от последните години се появиха няколко ярки книги за българския писател и душевността на българина. Струва ми се, че е време критически да се осмисли

това ново явление, в което „Столица на оцелелите“ от Иван Радев има свое пълноправно място.

Николай Аретов

VLADIMÍR MAGURA—ZNAMENÍ ZRODU.
České obrození jako kulturní typ.
Československý spisovatel, Praha, 1983, 285 s.

Книгата на чешкия литературовед Владимир Маура със симптоматичното заглавие „Знаци на рождението“ е посветена на литературата и културата на Чешкото възраждане. Но тя няма характера на литературноисторическо изследване — ориентирана е към процеса на изграждане на националната чешка култура през първите десетилетия на XIX в. и функционирането ѝ като определена идеологическа система, в която литературата е елемент от цялото. В този смисъл книгата на Маура не е и история на културния живот през Възраждането, която проследява възникването и развитието на неговите прояви. Нейното методологическо ядро е обобщението и систематизацията на тези прояви и явления с цел да се очертаят типологическите доминанти на чешката възрожденска култура. Авторът си е поставил амбициозната и трудна задача да преодолее „съпротивлението“ на фактологичния материал, заключен в многобройни изследвания, и да създаде първата по рода си в чешката литературна наука типология на възрожденската култура от началото на XIX в. Оригиналната гледна точка (не става въпрос само за типологизиране на литературното развитие) носи не малко методологически и конкретно методически трудности, защото предпоставя способност за синтез във висша степен, синтез, роден от концептуалната обработка на фактите и тяхната систематизация, който да разкрие динамичната взаимовръзка между различните сфери на възрожденската култура, между национална идеология и социални предпоставки за нейното развитие. В избора на подхода авторът се е ръководил от спецификата на възрожденската култура на народи с прекъснато (и затова ускорено) развитие — а именно нейния синкретизъм. Той прилага структурно-системния метод, обогатен от съвременното развитие на семиотиката (М. Ю. Лотман и съветската школа) като наука за общото в различните знакови системи, която се стреми да свърже проблемите на езикознанието, литературознанието, психологията, социологията, историята на културата в единна теория.

Скептицизмът, който може да събуди задачата на изследването (обявена в увода и изведен в подзаглавието „Чешкото възраждане като културен тип“) бързо се разсейва след прочита на книгата, където обобщенията и теоретическите изводи не умъртвяват живия процес, а конкретните анализи разкриват динамичната социална функция на отделните ти-

пологически признаци (знаци). С резултатите си книгата убеждава, че при наличие на синкретизъм в литературата и културата, плод на ускорено развитие, е нужен инструментариум на изследване, по-различен от класическия (методологически въпрос, поставен и дискутиран и от българското литературознание във връзка с бъдещата многотомна история на българската литература). Най-общо казано, трябва да се намери функционалната връзка между елементите на възрожденската култура, които характеризират цялото. В чешката (както и в българската) възрожденска историография различни аспекти на възрожденската култура са изследвани, посочвана е връзката между език и литература, национална идеология, културна традиция и т. н. Също така и своеобразието на Чешкото национално възрождане спрямо европейското културноисторическо развитие. Но, както подчертава Вл. Маура в увода, между двата аспекта на направените характеристики — закъснялото развитие и произтичащите от това особености на Чешкото възрождане, е едновременно с това връзката му със закономерностите на европейския исторически и културен развой — липсва синтез, те не са осъзнати като елементи на едно органично цяло.

Противоречивото съжителство на „специфично възрожденски“ и „общоевропейски“ елементи (което между впрочем не е присъщо само на чешката изследователска практика) е основната методологическа мотивировка за теоретическия характер на изследването. Авторът въвежда понятието „възрожденски културен тип“, за да разкрие общите черти в разнородните на пръв поглед културни явления. Необходимо е да бъде пояснено, че това понятие, макар и съдържателно разгърнато върху чешки материал, е натоварено с по-обобщено значение, тъй като е съотнесено към тезата на Г. Гачев за „ускорено развитие на културата“. С други думи, възрожденският културен тип е присъщ на страни с ускорено развитие, в които възникват аналогични тенденции. Книгата на известния съветски литературовед „Ускоренно развитие на литературата“ очевидно творчески е импулсирала чешкия автор, дала му е основа за нови обобщения, потвърждавайки аналогични тенденции в чешката литература. Методът на Вл. Маура обаче е друг — преди всичко прави впечатление, че той не разглежда чешките литературни и културни явления в сравнителен план с европейските, защото е убеден, че тяхната специфика не може да бъде изведена от „закономерностите на културното развитие на големите европейски народи“. Доколкото съществуват съпоставки и аналогии, те имат за цел да разкрият различната функция на съответните явления в чешкия културен контекст, например на отношението към античността, на литературната мистификация и т. н.

Авторът се опира на богат исторически материал и неговата научна обработка и затова изключва от кръга на своето внимание

въпросите на периодизацията на възрожденската литература. Негов изследователски предмет е т. нар. върхов период на Чешкото възрождане — времето на Юнгман и неговата школа (1805—1830), когато разцъфтява чешката славистика, вече се създава същинска художествена литература, формира се патриотично общество, но сител на възрожденската идеология. През този период в общославянската идея намират най-ярък израз чешките национални стремежи за културна и политическа независимост. По това време работят и заслужилите за българското възрождане дейци — Ян Колар, П. И. Шафарик, Фр. Челаковски. Юнгмановият период е период на активно изграждане на чешката възрожденска култура, когато най-ярко се проявяват белезите на нейната специфика в рамките на Славянското възрождане. От съществено значение е, че езикът се превръща във важен фактор на народността и културата, доказва своите възможности в оригиналната и преводната литература. Посредством славянската идея „възраждането“ на чешкия език се свързва с развитието на славянската филология и езикознание (П. И. Шафарик пише: „История на славянския език и литература по всички наречия“).

Културотворната и идеологическата функция на езика, значението му на свързващо звено между различните сфери на културата са подробно разгледани в главите „Лингвостризм“, „Преводческа дейност“ и „Митологизъм“, където са направени интересни и задълбочени наблюдения за езика като средство за ново усвояване на света от страна на възрожденската култура, за „завладяване на повече място в историята и пространството“ (с. 61), т. е. за духовната и социалната еманципация на чешката култура. Струва ми се, че анализирайки езиковия характер на възрожденската култура (един общоизвестен и често споменаван в научната литература факт), авторът е постигнал доказателствена убедителност и за другите типологически признаци, обособени в главите „Синкретизъм“, „Еманципационни стремежи“, „Културата като идеал, игра и мистификация“, „Патриотично общество“. Те образуват първия раздел на книгата, кратко озаглавен „Морфология“. Предложеният типологически модел е изграден като динамична и отворена система, уловени са процесите на взаимно влияние между отделните културни и идеологически явления, авторът се интересува от функцията, която те изпълняват, а не от тяхната външна форма. Така стиловата нееднородност и вътрешна недиференцираност на възрожденската култура не е обяснена в отношението спрямо чужди модели и образци, а е показано как тя усвоява чуждото, как го превръща в свое и го подчинява на обществените си и социални потребности. Особено ценно е, че специфичната форма на усвояване на чуждото (неговото чехизиране и славянизирание) Вл. Маура разглежда като типологичен признак на възрожденската култура, която изгражда своята ценностна

система по принципа на аналогията и пренася и използва културните и литературни модели на европейската цивилизация.

Към размисъл за българската възрожденска култура навеждат страниците, посветени на използването на гръцката митология за конструиране на славянска митология в „Дъщерята на Славия“, или на литературната мистификация (Зеленогорския и Краледворския ръкопис), все със същата цел — възвеличаване на историческото минало, така характерно за възрожденския културен идеал. Известно е, че стиловата нееднородност на възрожденската литература създава много проблеми на литературните историци при периодизирането на материала според европейския развоен модел. Затова и българските литературоведи в теоретически постановки (Б. Ничев — „Методологически проблеми на българската литературна история“ — Литературна мисъл, 1976, кн. 5) или в монографични изследвания поставиха въпроса за излизане от рамките на литературата, насочиха се към малко изследвани страни от културната история на Българското възрождане (Т. Жечев — „Българският Великден или страстите български“, 1976), към културно-социологическите аспекти на възрожденската литература (Д. Леков — „Литература, общество, култура“, 1982).

Разделът, посветен на преводите през Възраждането и ролята на преводната литература, заслужава специално внимание. Важното е, че авторът не отделя преводите на художествена от преводите на научна литература, съобразявайки се с функционалния и стиливия синкретизъм на възрожденската литература. По този начин дава една по-диференцирана картина на формите на адаптация и локализация на чуждия текст и взаимоотношението между авторски и преводачески субект. В научните преводи на Юнгман той открива различно отношение към оригинала, включително и такава промяна на неговата функция (особено при преводите от немски), при която преводаческият субект влиза в идеологически спор с автора на текста. Интересна е и постановката за т. нар. „фонологичен превод“ и превръщането му в средство за престижно извисяване на чешкия език чрез демонстриране на неговото генетично родство с древногръцки и санскритски.

Търсенето на връзка с древността е стремеж към ценностно извисяване на чешката (и славянската) култура и по този начин на приобщаване към европейската традиция. Едновременно това е и престижно извисяване с господстващата в региона немска култура. Тъй като Вл. Мацура няма за цел конкретно да разгледа развитието на художествеността, т. е. пътя на обособяването на литературата от публицистиката и науката, то той свободно използва жанрово най-разнообразни текстове. Но не пренебрегва този процес, свързвайки го с разрушаването на Юнгмановия културен идеал за единния славянски народ и език, с преодоляването на културния синкретизъм

като цяло. Немалка роля в това отношение изиграват и сепаратистките идеи на Словашкото възрождане начело с Л. Шур. Така паралелно се проследяват редица явления от културната и обществената сфера, които сигнализират за появата на нови светогледни представи. Тяжната обединяваща се единаличната връзка общество — култура. Главите „Културата като идеал — игра и мистификация“ и „Патриотично общество“, които разкриват една специфична особеност на чешката възрожденска култура — изграждането ѝ в „извънвременното пространство на идеала“, — са безспорен принос към типологията на възрожденската култура по принцип. Тук по нов начин е потвърдена изказаната от Г. Гачев теза, че в условията на ускорено развитие „процесите в съзнанието превъзхождат по националното си значение процесите, които се извършват в социално-икономическата база“ (с. 42) от българското издание на книгата). Липсата на обществени форми на национален живот се компенсира в сферата на литературата (репс. културата), по отношение на този факт и двамата литературоведи са единодушни. Но чешкият автор внася един допълнителен акцент (макар и да не го развива), — че наред с възрожденската писмена култура (лишена от социална база и широка социална среда) съществува и друга култура, култура на широките слоеве от народа, „недокосната от модерния свят“ (123 с.). Подчертавам тази разлика, защото тя припомня един посочван от българската литературоведска мисъл „пропуск“ на светски изследовател — ролята на фолклора в развитието на новобългарската литература.

В Чешкото възрождане много по-силно се чувства въздействието на Хердеровата философия, което се отразява върху приближаването на културния идеал до мита. Така културата (както показва Вл. Мацура) се строи като една надреална (фигионална) действителност, която е лишена от социална база, но която владее и направлява възрожденското съзнание в отношението му към истинската действителност. Дори истинската действителност е моделирана според идеала, а не според същинските си признаци (както характеристиката на славяните у Хердер). И все пак, доколко липсата на строга граница между привидно и реално, между мистификация и истина, между сериозно и несериозно, дава основание да се говори за игровия характер на възрожденската култура? Като че ли тази характеристика (авторът явно е повлиян и от философията на Хьойзинха) се нуждае от по-конкретна историческа и теоретическа мотивировка.

Вторият раздел на книгата „Знаци на рождението“, както отбелязва нейният автор, е посветен на понятийния език на възрожденското културно съзнание; разглежда се съдържанието, което то влага в представите за народ и родина, във връзката с античността, в сакрализацията на национално-патриотичните реалии; как интерпретира и Хердеровата философия и я превръща в гравивен елемент на

своята идеология. Този раздел подчертава историзма на авторския подход: образите или „идеограмите“ на възрожденската мисъл не са представени като статични величини, а тъкмо обратното — показано е как еволюира, мени се тяхното съдържание ведно със социално-политическата конкретизация на националната идея. Както от само себе си се разбира, понятията *народ* и *родина* (отечество) стоят в основата на възрожденската идеология. „Идеалът за общия славянски народ — пише Вл. Машура — принадлежи към периода, когато чешкият национално-възрожденски процес още няма социална основа“ (182 с.). Разпадането на „славянския национализъм“ (Юнгмановият културен идеал) се характеризира като закономерен процес от културните и социално-политическите завоевания на възрожденския идеал. Разсъжденията и анализите по повод съдържателния обем и идеологическата функция на понятията *народ* и *родина* по време на Възраждането принадлежат към най-издържаните в методологическо отношение и най-увлекателните страници на книгата. Тук аналогията и съпоставките възникват спонтанно, в процеса на четенето, които обаче не водят само към конкретното, но и към общото в проблематиката на Славянското (и не само на Славянското) възрождане.

Искам да подчертая отново, че едно от достоинства на книгата е, че авторът не награвпа на читателя сравнения с европейския културен модел, а което е по-ценно — проследява зараждащия се по това време словашки възрожденски процес, който възприема и едновременно трансформира Юнгмановия културен идеал, приспособява го за своите национални стремежи. Така типологичният модел на възрожденската култура е „подплатен“ и от една сравнителна основа, която се явява допълнителна социално-историческа мотивировка.

Книгата на Вл. Машура е принос не само към типологията на чешката възрожденска култура. Тя поставя много проблеми на възрожденската култура и литература, които безспорно ще оплодят литературната теория, история и културология в други страни и преди всичко марксистическото литературознание и хуманитаристика. Тя е принос и към развитието на съвременното сравнително литературознание. Смятам, че ѝ предстои да заеме своето място между онези научни трудове, които импулсират творчески мисълта, дори когато са предмет на дискусии и противоречиви оценки.

Христина Балабанова

SOMMAIRE

<i>Le bi-centenaire de la naissance de Néophyte Bozveli</i>	
Rossitza Dimtcheva — L'élément dramatique dans les dialogues de Néophyte Bozveli	
<i>90 ans de la naissance de Gheorghî Tzanev, académicien</i>	
Gheorghî Dimov — Un éminent représentant de l'histoire et la critique littéraire	18
* * *	
Constantin Terziev — Stéphan Stambolov, journaliste et orateur	29
Lilia Kirova — Certains traits caractéristiques du réalisme des Slaves du Sud . . .	48
Irma Dimitrova — Le monde poétique d'Alexandre Voutimski	71
Gheorghî Gardev — L'homme et le monde dans la prose de Tchinghiz Aitmatov . .	80
<i>Profils</i>	
Evtim Evtimov — Pavel Matev	100
<i>Communications scientifiques</i>	
Liliana Minkova — Tiré de l'histoire d'un récit bulgare du temps de la Renaissance nationale (Docteur Vassil Karakonovski et sa nouvelle „La grotte de Stoyan“). .	107
<i>A travers la presse étrangère</i>	
Lu dans les revues littéraires d'URSS, du Cuba et du Chili	113
<i>Revue</i>	
Christina Patrachkova — „Filets déchirés“ par Lioubomir Tènev	140
Nicolai Arétov — „La capitale des sauvés“ par Ivan Radev	142
Christina Balabanova — Vladimir Macura — „Znamenî zrodu. Češke obrozeni jako kulturnî typ“	144

СП. „ЛИТЕРАТУРНА МИСЪЛ“ ПРИЕМА ЗА ПУБЛИКУВАНЕ СТАТИИ С ОБЕМ
ДО 40 СТАНДАРТНИ МАШИНОПИСНИ СТРАНИЦИ. РЪКОПИСИ, НАДВИШАВАЩИ
ТОЗИ РАЗМЕР, НЕ СЕ РАЗГЛЕЖДАТ ОТ РЕДКОЛЕГИЯТА
РЪКОПИСИ СЕ ПРИЕМАТ В ДВА МАШИНОПИСНИ ЕКЗЕМПЛЯРА
(ИЛИ ОРИГИНАЛ И КСЕРОКОПИЕ)

Адрес на редакцията: сп. „Литературна мисъл“, ул. „Чапаев“ 52
бл. 17, 1113 София, тел. 73-31 (вътр. 39-94)

© Институт за литература
при БАН
1985
с/о Jussautor, Sofia

Технически редактор *К. Иванова*

Коректор *Д. Ставрева*

Дадена за набор на 29. VII. 1985 г.	Подписана за печат на 18. XI. 1985 г.	Формат 70/100/16
Печатни коли 9,25	Издателски коли 11,99	Изд. индекс 10383
Годишен абонамент 12 лв.	Тираж 1700	Отделна книжка 1,30 лв.

Печатница на Издателството на Българската академия на науките
1113 София ул. „Акад. Г. Бончев“ бл. 6 Поръчка 393